

się międzywojennym, „autonomizacja pracy” w okresie realnego socjalizmu i „autonomizacja rodziny i religii” w okresie transformacji ustrojowej. Badania zrealizowane i opracowane przez U. Swadźbę stanowią dobrą wizytówkę polskiej socjologii empirycznej.

KS. ROBERT PUZIA CM

Rec.: Tomasz Pawlikowski, *Filozofia teoretyczna ks. Aleksandra Usowicza*, Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, [2012], 182 s. + 16 s. zdjęć

Osoba ks. prof. Aleksandra Usowicza CM trwale wpisała się już w historyczny obraz krakowskiego środowiska filozoficznego. Przyglądając się bowiem filozofii krakowskiej XX wieku, nie jest możliwe, aby pominąć tę niezwykłą osobowość. Autor niniejszej recenzji miał swego czasu okazję spotkać się z ks. prof. A. Usowiczem. To spotkanie miało miejsce w Krakowie pod koniec lat 80. XX wieku w ramach cyklu wykładów z filozofii przyrody w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy. To właśnie ks. prof. A. Usowicz w sposób cierpliwy i wytrwały wprowadzał swoich studentów w szeroki i fascynujący świat zagadnień filozofii tomistycznej. Niezwykle w jego osobowości było to, że nie traktował filozofii tylko i wyłącznie w wymiarze czysto akademickim, ale swoim studentom starał się ukazać filozofię jako swoistą, konieczną do życia mądrość. Stąd nie będzie przesadą powiedzieć, że ks. Usowicz był właśnie filozofem niezwykłym, uznanie bowiem zdobył nie ilością napisanych prac, ale swoją postawą miłośnika mądrości.

W roku 2012 minęło dziesięć lat od śmierci tego skromnego, należącego do Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, krakowskiego kapłana-filozofa. Pojawia się pytanie, czy dziesięć lat to dużo, czy mało, aby w ogóle podejmować jakąkolwiek próbę spojrzenia na jego filozoficzny dorobek. Wydaje się jednak, że nie warto zapędzać się w tego typu rozważania, odpowiedź bowiem i tak będzie miała względny charakter. Naukowa spuścizna krakowskiego filozofa zasługuje na to, aby właśnie teraz, nie zważając na wymiar upływającego czasu, poświęcić jej swoją refleksję. Takiego zadania podjął się Tomasz Pawlikowski, publikując pracę o filozofii teoretycznej ks. A. Usowicza. Obok pracy T. Pawlikowskiego nie można przejść obojętnie.

Już na wstępie trzeba przyznać, że autor stanął przed dużym wyzwaniem. Po lekturze jego pracy można śmiało powiedzieć, że temu wyzwaniu sprostał wzorowo. Jako rezultat wnikliwej jego analizy otrzymujemy książkę, która ma charakter

monografii, ale jest to pionierska monografia. Jest ona także wprowadzeniem do myśli filozoficznej ks. Usowicza.

Pawlikowski swoją pracę dzieli na dwie części. Ten podział wydaje się uzasadniony, jeśli uwzględni się fakt, że praca ma charakter pionierski. W pierwszej części autor przybliża czytelnikowi osobę ks. A. Usowicza. Dzięki lekturze możemy prześledzić poszczególne etapy jego życia. Poznajemy zatem niezwykle osobowość gorliwego kapłana, wnikliwego myśliciela, szczerego patrioty, oddanego swoim studentom profesora. Oprócz tego krótkiego rysu biograficznego autor w ciekawy sposób dokonuje prezentacji sytuacji filozofii polskiej w latach 40. i 50. Dobrze się stało, że Pawlikowski pozwala czytelnikowi zapoznać się z tym niełatwym dla polskiej filozofii okresem. Zarysowana w monografii sytuacja miała bowiem znaczący wpływ na dalszą działalność naukową ks. Usowicza. Jeszcze w okresie przedwojennym ks. Usowicz związał się z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jego praca na Wydziale została przerwana wybuchem II wojny światowej i zamknięciem uniwersytetu przez władze okupacyjne. Do pracy naukowej na Wydziale Teologicznym ks. Usowicz powrócił zaraz po zakończeniu wojny, kiedy to ponownie otwarto uniwersytet. Jednak powojenna sytuacja w Polsce zdecydowanie różniła się od tej z czasów przedwojennych. Kiedy w roku 1945 władzę w Polsce stopniowo zaczęli przejmować komuniści, stawało się też powoli jasne, że dalszy rozwój polskiej filozofii jest zagrożony. Apogeum nastąpiło w roku 1954, kiedy to komunistyczne władze zlikwidowały istniejące Wydziały Teologiczne na uniwersytetach w Krakowie i w Warszawie, a na ich miejsce utworzyły w Warszawie Akademię Teologii Katolickiej. Ksiądz prof. A. Usowicz CM otrzymał propozycję przejścia do Warszawy, aby tam na nowo utworzonej uczelni podjąć działalność naukową i dydaktyczną. Tymczasem, czując się związanym z krakowskim uniwersytetem, odmówił przejścia do pracy w Warszawie. W ten sposób okazał swoją wierność dziedzictwu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ks. Usowicz był bowiem przekonany, że naukowe środowisko Krakowa potrzebuje dalszego funkcjonowania tego Wydziału, który nie może być zastąpiony czymś innym. Ta decyzja ks. Usowicza przyczyniła się do znacznego ograniczenia jego działalności naukowej. Po roku 1954 pracował jako wykładowca w kilku seminariach duchownych, które jawiły się jako kontynuacja zamkniętego Wydziału Teologicznego UJ. Prezentacja sytuacji filozofii polskiej zamyka część pierwszą pracy Pawlikowskiego. Należy jeszcze dodać, że uzupełnieniem części pierwszej są dołączone na końcu książki fotografie, które ilustrują życie ks. Usowicza, a tym samym podnoszą wartość omawianej publikacji. Fotografie pochodzą z Archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie.

W drugiej części swojej pracy Pawlikowski przystępuje do prezentacji myśli filozoficznej ks. prof. A. Usowicza. Już na samym początku autor stwierdza, że rozległy obszar zainteresowań filozoficznych ks. Usowicza zmusza go do dokonania pewnego wyboru. Pawlikowski koncentruje swoją uwagę tylko na zagadnieniach

filozofii teoretycznej. Mimo to udało mu się jednak przedstawić szeroko poglądy filozoficzne ks. Usowicza. Na wstępie Pawlikowski dokonuje charakterystyki stanowiska filozoficznego Usowicza. Według autora nie ma wątpliwości, że myśl filozoficzna ks. Usowicza należy do nurtu filozofii tomistycznej. Jednak dokładne określenie, jaki charakter tomizmu reprezentował, wydaje się sprawą złożoną. W dalszej części Pawlikowski prezentuje siedem zagadnień wyznaczających obszar zagadnień z filozofii teoretycznej podejmowanych przez ks. Usowicza. Swoją prezentację opiera na konkretnych dziełach.

Prezentację poglądów ks. Usowicza otwierają zagadnienia logiczne. Pawlikowski wskazuje na zagadnienie teorii definicji, które to Usowicz przedstawił w obronionej w roku 1936 w Rzymie rozprawie doktorskiej pt. *De Aristotelis circa definitionem doctrina*. Następnie bardzo obszernie zapoznaje czytelnika z poglądami metafizycznymi. Podstawą jego rozważań są wydane przez ks. Usowicza skrypty z metafizyki. W skryptach tych, które pojawiały się kolejno w latach 1941, 1950, 1957, 1973, 1975, można zdaniem Pawlikowskiego prześledzić pewne przemiany w poglądach metafizycznych ks. Usowicza. Na uwagę zasługuje fakt, że Usowicz w późniejszych wydaniach swoich skryptów uwzględniał w zakresie metafizyki dorobek o. Mieczysława A. Krąpca OP. Kolejne ważne zagadnienie, któremu ks. Usowicz poświęcił swoją uwagę, to zagadnienia psychologii racjonalnej. Pawlikowski w swoich rozważaniach wskazuje na dwie prace ks. Usowicza. Pierwsza to druga rozprawa doktorska pt. *Układ cnót i wad w związku z życiem uczuciowo-popędowym u Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu*, natomiast druga – to rozprawa habilitacyjna pt. *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii*. Autor podkreśla, że dokonania ks. Usowicza w obszarze psychologii racjonalnej to istotny wkład w rozwój polskiej filozofii tomistycznej. Czwarty obszar zainteresowań ks. Usowicza to problematyka psychologii religii. Pawlikowski wymienia tu m.in. opracowany przez ks. Usowicza skrypt pt. *Psychologia religii w zarysie*. Zdaniem autora skrypt ten ze względu na swój walor dydaktyczny i rozmiar można określić jako podręcznik. Ks. Usowicz dokonuje bowiem bardzo dokładnej analizy przeżyć i postaw religijnych. Obok problematyki psychologii religii ks. Usowicz podejmował zagadnienia z zakresu filozofii religii. Pawlikowski wskazuje na artykuł pt. *Współczesna filozofia religii*, w którym została omówiona problematyka metody filozofii religii, następnie na problem kontrowersji wokół filozofii religii oraz zagadnienia filozofii religii w drugiej połowie XX wieku. Osobny obszar, któremu ks. Usowicz poświęca wiele uwagi, to zagadnienia historii filozofii. W formie niewielkich przyczynków przedstawił pewne zagadnienia z historii polskiej filozofii. Pawlikowski wymienia m.in. postaci ks. Stanisława Sokołowskiego i Jana z Głogowa, którym ks. Usowicz poświęcił swoje rozprawy. To właśnie rozprawa o Janie z Głogowa pozwala zauważyć, że Usowicz koncentruje swoją uwagę także na zagadnieniach mediewistycznych, nawiązując w ten sposób do innego, wybitnego przedstawiciela krakowskiego środowiska filozoficznego, ks. Konstantego Michalskiego CM. Jako ostatnie zagadnienie omawia Pawlikowski problematykę

społeczną w ujęciu ks. Usowicza (Usowicz przedstawił m.in. osobę św. Wincentego a Paulo, założyciela Zgromadzenia Księży Misjonarzy).

Dokonując ogólnej oceny, autorowi omawianej książki, właśnie za takie przedstawienie zagadnienia, należy pogratulować i wyrazić słowa uznania. Tomasz Pawlikowski zrobił bowiem pierwszy krok do bardziej dogłębnego zbadania poglądów ks. A. Usowicza. W XX wieku z Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy wyszło dwóch wybitnych myślicieli. Pierwszy z nich to ks. K. Michalski, a drugi to jego uczeń, czyli ks. A. Usowicz. Swoją wnikliwą pracą T. Pawlikowski pokazał, że ks. Usowicz nie pozostaje w cieniu osoby ks. Michalskiego. Obaj otrzymali należne im miejsce w historii krakowskiej filozofii. Można tylko przypuszczać, że gdyby sytuacja polityczna w Polsce po II wojnie światowej wyglądała inaczej, to być może filozofia polska poprzez myśl filozoficzną ks. Usowicza stałaby się jeszcze bardziej bogata. Z kolei można mieć nadzieję, że dzięki pracy T. Pawlikowskiego życie i dzieło ks. prof. A. Usowicza nie ulegnie zapomnieniu.

KATARZYNA STĘPIEŃ

O DZIEJACH ROZWOJU NAUKI PRAWA NATURALNEGO

Rec.: Javier Hervada, *Historia prawa naturalnego*, tłum. A. Dorabalska, Kraków: „Petrus”, 2013, 271 s.

Do podstawowego w dziejach filozofii prawa pytania: co jest źródłem norm prawnych – wynikające z woli postanowienie ustawodawcy czy naturalny porządek rzeczy, powraca Javier Hervada, współczesny hiszpański teoretyk i filozof prawa. W swej, wydanej w 2013 roku w polskim przekładzie Anny Dorabalskiej, pracy *Historia prawa naturalnego* zamieszcza przegląd myśli prawno-naturalnej, by wydobyć z niej konieczne składniki filozoficznego spojrzenia na prawo. Książka ta jest drugą, po wydanej w 2011 roku *Prawo naturalne. Wprowadzenie*, pracą tego autora, stanowiąc interesującą propozycję dla polskich teoretyków i praktyków prawa odczuwających wciąż brak wartościowej literatury z filozofii prawa. Obie książki zawierają całościowy obraz autorskiej koncepcji nauki prawa naturalnego, stąd Hervada najpierw odsyła do pierwszej z nich.

Znajdujemy w niej, oprócz systemowej analizy tego, co sprawiedliwe, również wieńczący rozdział o podziale i kompetencjach nauk prawnych. Autor przeciwstawia